

ΡΑΨΩΔΙΑ Β, 211-332

Το επεισόδιο με τον Θερσίτη

Η ραψωδία Β σηματοδοτεί την έναρξη της *βουλής* του Δία για ικανοποίηση του αιτήματος της Θέτιδας. Η ραψωδία αυτή αρχίζει με τον σταλμένο από τον Δία Όνειρο, με τη μορφή του Νέστορα, που προτρέπει τον Αγαμέμνονα να επιτεθεί στην Τροία και να την κυριεύσει. Ακολουθεί η πρώτη συνέλευση του στρατού με τον Αγαμέμνονα να δοκιμάζει τους άνδρες του. Επιλέγεται προς διδασκαλία η ενότητα Β, 211-332, στην οποία περιγράφεται το περιστατικό με τον Θερσίτη να βρίζει τον Αγαμέμνονα και να παρακινεί τον στρατό σε ανταρσία, όμως ο Οδυσσέας του απαντά αφενός με λόγια αφετέρου κτυπώντας τον με το σκήπτρο.

Διδακτικοί στόχοι

Στην ενότητα αυτή αναμένεται οι μαθητές/τριες:

1. να γνωρίσουν πτυχές του ιλιαδικού Οδυσσέα· να επισημάνουν και να κατανοήσουν τις ιδιαίτερες ικανότητες του Οδυσσέα να επιβάλλει την άποψή του και να σώζει την κατάσταση για τους Αχαιούς,
2. να κρίνουν τη συμπεριφορά του Θερσίτη και να δικαιολογούν γιατί ο Θερσίτης θεωρείται καθαρά «αρνητικός» χαρακτήρας στον Τρωικό Πόλεμο,
3. να συγκρίνουν την αντίδραση και τους χαρακτηρισμούς του Θερσίτη για τον Αγαμέμνονα με την αντίστοιχη του Αχιλλέα στη ραψωδία Α, 148-171, συμπληρώνοντας έτσι την εικόνα που αποκόμισαν από τον Αγαμέμνονα,
4. να αντιληφθούν μέσω της περιγραφής του Θερσίτη τα όρια του κάθε ήρωα στο έπος,
5. να κατανοήσουν τον ρόλο αυτού του επεισοδίου στη ραψωδία Β και γενικότερα στο πλαίσιο της Ιλιάδας.

Ενδεικτικός διδακτικός χρόνος που απαιτείται
Μία (1) διδακτική περίοδος

A. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

Η θέση και η λειτουργία της ραψωδίας Β στην Ιλιάδα

Η ραψωδία Β συνδέεται άρρηκτα με τους στίχους 494-611 της ραψωδίας Α. Σ' αυτούς τους στίχους της πρώτης ραψωδίας η Θέτιδα πραγματοποιεί την υπόσχεσή της προς τον Αχιλλέα ικετεύοντας τον Δία με σκοπό την αποκατάσταση της τιμής του γιου της: ο Δίας της υπόσχεται ότι θα ικανοποιήσει την παράκλησή της («βουλή» του Δία). Η Ήρα, που αντιλήφθηκε τη συνάντηση Δία-Θέτιδας, αντέδρασε, αλλά ο Δίας οργίστηκε και απάντησε βίαια στα παράπονα και τις κατηγορίες εναντίον του. Ο Ήφαιστος παρεμβαίνει, ηρεμεί τα οξυμμένα πνεύματα και επαναφέρει την ευδιαθεσία στην κατοικία των θεών.

Στη ραψωδία Β αρχίζει να τίθεται σε εφαρμογή η *βουλή* του πατέρα των θεών και των ανθρώπων. Ο Δίας ξαγρυπνούσε σκεπτόμενος με ποιον τρόπο θα προξενούνταν συμφορές στους Αχαιούς, ώστε να αναγκασθούν να ζητήσουν τη βοήθεια του Αχιλλέα. Το σχέδιο που σκέφτηκε τίθεται σε άμεση εφαρμογή: Στέλλει στον ύπνο του Αγαμέμνονα τον Όνειρο με τη μορφή του Νέστορα, για να τον προτρέψει να επιτεθεί στους Τρώες, διότι δήθεν έφθασε η ώρα να τους νικήσει ολοκληρωτικά.

Το επόμενο πρωί ο Ατρείδης, ανυποψίαστος από την παγίδα που του είχε στήσει ο Δίας, κάλεσε σε σύσκεψη τους άλλους αρχηγούς και τους ανακοίνωσε ότι θα έδινε διαταγή στον στρατό των Αχαιών για γενική επίθεση. Πρώτα, όμως, ήθελε να δοκιμάσει το φρόνημα των στρατιωτών. Στη συνέλευση του στρατού ο Αγαμέμνονας είπε ότι θα ήταν πιο συνετό να επιστρέψουν στην πατρίδα τους, γιατί πολεμούσαν εδώ και εννέα χρόνια χωρίς αποτέλεσμα, ενώ οι Τρώες είχαν πλέον ενισχυθεί σημαντικά από συμμαχούς. Οι Αχαιοί αμέσως ξεχύθηκαν με μεγάλη χαρά και ανακούφιση προς τα καράβια τους, για να αποπλεύσουν το συντομότερο δυνατόν. Παρεμβαίνει τότε η Ήρα, η οποία έστειλε την Αθηνά να εμποδίσει τους Αχαιούς να φύγουν. Η Αθηνά παρακινεί τον Οδυσσέα να συγκρατήσει τους στρατιώτες. Ο Οδυσσέας κατορθώνει να τους πείσει να επιστρέψουν στη συνέλευση με τον ακόλουθο τρόπο: Όταν μιλούσε με άρχοντα, του έλεγε πως η φυγή ήταν πράξη δειλίας και ότι ο λόγος που μίλησε έτσι ο Αγαμέμνονας ήταν για να δοκιμάσει τους άνδρες: όταν μιλούσε με απλούς στρατιώτες, χρησιμοποιούσε προσβλητικές φράσεις και με αυστηρά λόγια τους υποδείκνυε πως πρέπει να μείνουν και να υπακούσουν στις εντολές του αρχιστράτηγου.

Στη νέα συγκέντρωση του στρατεύματος συμβαίνει αρχικά το επεισόδιο με τον Θερσίτη, το οποίο λήγει με την επέμβαση και πάλι του Οδυσσέα, ο οποίος στη συνέχεια μίλησε με ενθαρρυντικά λόγια θυμίζοντας και την προφητεία του Κάλχα ότι η Τροία θα έπεφτε στο δέκατο έτος. Ακολουθεί ο λόγος του Νέστορα που δρα ενισχυτικά προς τον λόγο του Οδυσσέα. Ο

Αγαμέμνονας, αφού αποκαταστάθηκε το ηθικό του στρατού, διέταξε να ετοιμαστούν για μάχη. Ακολουθούν θυσίες προς τους θεούς και εκκλήσεις προς τον Δία για βοήθεια. Στη συνέχεια, ο στρατός παρατάχθηκε για μάχη παίρνοντας θέση απέναντι από τα τείχη της Τροίας.

Στο τέλος της ραψωδίας ο ποιητής επικαλείται τη βοήθεια των Μουσών, για να απαριθμήσει τον μακρύ κατάλογο των δυνάμεων των Αχαιών. Απαριθμεί αφενός τα πλοία, τους αρχηγούς, τις πόλεις και τους συμμάχους των Ελλήνων και αφετέρου των Τρώων.

Το επεισόδιο με τον Θερσίτη

Το επεισόδιο με τον Θερσίτη συμβαίνει μόλις συγκεντρώθηκε ξανά το στράτευμα μετά την καταλυτική παρέμβαση του Οδυσσέα. Οι υπόλοιποι στρατιώτες επέστρεψαν στις θέσεις τους και κάθισαν υπάκουοι αναμένοντας τον νέο λόγο του αρχιστράτηγου. Ο μόνος που θορυβούσε ήταν ένας αδιάντροπος και πολύ άσχημος άνδρας, ο Θερσίτης, που καβγάδιζε συχνά με ανώτερούς του. Κανονικά έπρεπε να σιωπήσει, όπως και οι άλλοι στρατιώτες. Άρχισε, όμως, ξεφωνίζοντας να βρίζει τον Αγαμέμνονα ισχυριζόμενος ότι καρπωνόταν όλα τα οφέλη και τα κέρδη του πολέμου, ενώ ο απλός λαός δεν είχε λόγο να πολεμά (Postlethwaite 1988, 127). Συγκεκριμένα, διαμαρτυρόταν για το ότι ο Ατρείδης είχε γεμάτες τις σκηνές του από χαλκό, γυναικές, χρυσάφι, λάφυρα που πρώτος αυτός διάλεγε και έπαιρνε από τις κυριευμένες πόλεις. Ο Θερσίτης φώναζε για το ότι δεν είχε το δικαίωμα ο Αγαμέμνονας, που απολάμβανε τα καλύτερα λάφυρα, όντας πρώτος αρχηγός, να ρίχνει τους Αχαιούς σε δυστυχίες. Στη συνέχεια, ο Θερσίτης απευθύνθηκε στους Αχαιούς και αφού τους προκάλεσε αποκαλώντας τους δειλούς, τους προέτρεψε να πάνε όλοι στα καράβια και να επιστρέψουν στην πατρίδα αφήνοντας στην Τροία μόνο του τον Αγαμέμνονα, για να αντιληφθεί ότι είναι σημαντικός ο ρόλος των στρατιωτών.¹ Στο τέλος, υπονομεύοντας πλήρως την πειθαρχία του στρατεύματος ανέφερε ότι ο Αγαμέμνονας ατίμασε τον Αχιλλέα αρπάζοντας και κατακρατώντας το γέρας του. Κατά τον Θερσίτη, ο Αχιλλέας έπρεπε να σκοτώσει τον Ατρείδη για την προσβολή που του έκανε.

Η παρέμβαση του Οδυσσέα ήταν καταλυτική και έσωσε την κατάσταση: με πολύ αυστηρά λόγια του τόνισε ότι επιβάλλεται να σιωπήσει και να μην τα βάζει με βασιλιάδες, διότι είναι ο χειρότερος άνθρωπος από όσους έφθασαν στο Ίλιο. Γι' αυτό και δεν είχε το δικαίωμα να μιλά βρίζοντας βασιλιάδες με το βρομόστομά του και να υποστηρίζει ότι έπρεπε να γυρίσουν οι Αχαιοί στην πατρίδα τους. Ήταν ανήκουστο, κατά τον Οδυσσέα, το να βρίζει και να χλευάζει ο Θερσίτης τον κυβερνήτη του στρατού και το να υποστηρίζει ότι τάχα του δίνουν πάρα πολλά οι γενναίοι Αργείοι. Στη συνέχεια, τον προειδοποίησε και τον απείλησε συνάμα τονίζοντάς του ότι, εάν τον πετύχει άλλη φορά να λέει ανοησίες θα τον γδύσει και, αφού τον δείρει, θα τον στείλει

¹ Η προτροπή αυτή από έναν απλό στρατιώτη είναι αντίθετη με τον κώδικα της αριστοκρατίας (Stuurman 2004, 177).

κλαμένο από τη συγκέντρωση στα καράβια. Ο Οδυσσέας όμως δεν έμεινε μόνο στα σκληρά λόγια, αλλά κτύπησε με το σκήπτρο του τον Θερσίτη στη ράχη και στους ώμους. Το κτύπημα ήταν τόσο βίαιο που ο Θερσίτης καμπούριασε και μάτωσε. Εκείνος φοβήθηκε και κάθισε κάτω σκουπίζοντας τα δάκρυά του.

Το στράτευμα κοροϊδεύοντας τον Θερσίτη επικρότησε τη στάση του Οδυσσέα. Οι στρατιώτες μιλώντας μεταξύ τους τόνισαν ότι ο Οδυσσέας έκανε πάμπολλα καλά μέχρι τώρα και προτείνοντας καλές γνώμες στη συγκέντρωση και κυβερνώντας στον πόλεμο. Η αντίδρασή του στο συγκεκριμένο επεισόδιο ήταν το πιο καλό από όλα που έκανε για τους Αχαιούς, γιατί μ' αυτόν τον τρόπο έκλεισε το στόμα αυτού του αχρείου και φλύαρου και έτσι δεν θα τολμήσει ξανά να αυθαδιάσει, να βρίσει και να προσβάλει βασιλιάδες.

Μετά από το επεισόδιο με τον Θερσίτη, ο Οδυσσέας παίρνοντας τον λόγο συνέστησε υπομονή και επιχειρηματολόγησε υπέρ της παραμονής τους στην Τροία. Μετά το πέρας των λόγων του με τη μαντεία από τον Κάλχα, αποκαθίσταται το ηθικό του στρατού, που ζητωκραυγάζοντας επιδοκίμαζαν τον λόγο του. Ο Οδυσσέας, επομένως, έχει καθοριστικό ρόλο στο όλο επεισόδιο λειτουργώντας ως καταλύτης για την αποκατάσταση της τάξης, για την ανύψωση του ηθικού των στρατιωτών και για τη συνέχιση του πολέμου.

Η διεθνής βιβλιογραφία σε σχέση με αυτό το επεισόδιο συγκλίνει στην ερμηνεία ότι υποβόσκει μια ταξική ιδεολογία, κοινή στον ποιητή, τους χαρακτήρες του και στο ακροατήριό του (Thalmann 1988, 1). Υπάρχει μια σαφής διαφοροποίηση μεταξύ της μάζας του λαού και των βασιλέων (Finley, 59-60). Το κτύπημα με το σκήπτρο παραπέμπει στο βασιλικό σκήπτρο του Δία. Κατά συνέπεια, ο Θερσίτης, ένας απλός στρατιώτης ταπεινής καταγωγής, ξεχνά την κοινωνική του θέση και γι' αυτό υποφέρει και κτυπιέται, και μάλιστα του αξίζει η τιμωρία (Griffin 1980, 10).

Ο Θερσίτης

Ο Θερσίτης ήταν Αιτωλός, γιος του Άγριου και εγγονός του Πορθάονα και του Ευρύτου.² Στην Ιλιάδα παρουσιάζεται ως ένας άνδρας χαμηλής κοινωνικής τάξης, χωρίς πατρωνύμιο και χωρίς χώρα καταγωγής.³ Το όνομα του Θερσίτη κατά μία εκδοχή προέρχεται από τη λέξη *θάρρος* (*θάρσος*) που οι Αιολείς πρόφεραν *θέρσος* (Kirk 1985, 138). Ομόρριζο της λέξης *θάρρος* είναι η λέξη *θράσος*, η οποία επί αρνητικής σημασίας σημαίνει αυθάδεια, θρασύτητα (Higbie 1995, 11). Ο Θερσίτης είναι ουσιαστικά ίσως ο μόνος αρνητικός χαρακτήρας και στα δύο

² Αδέλφια του ήταν ο Ογχηστός, ο Πρόθοος, ο Κελεύτορας, ο Λυκωπέας και ο Μελάνιππος. Με τη βοήθειά τους έδιωξε τον θείο του, τον Οινέα, από τον θρόνο της Καλυδώνας όταν εκείνος γέρασε και ήταν πια ανήμπορος.

³ Ο Θερσίτης, λογοτεχνικά, είναι ένας άνδρας από το πουθενά (Stuurman 2004).

αντίπαλα στρατόπεδα στην Τροία. Αποτελεί μια απόλυτη αντίθεση σε σχέση με τον όμορφο,⁴ δυνατό και γενναίο ομηρικό ήρωα (Kirk 1985, 138-139). Περιγράφεται από τον ποιητή της Ιλιάδας με τα μελανότερα χρώματα τόσο ως προς τα εξωτερικά του χαρακτηριστικά όσο και ως προς τα στοιχεία της προσωπικότητάς του, συνιστώντας ένα ηρωικό αντιπρότυπο (Postlethwaite 1988, 125).

Συγκεκριμένα, η εξωτερική του εμφάνιση είναι πολύ άσχημη και γελοία (Simms 2005, 33): «κακομούτσουνος, αλλήθωρος, κουτσός, καμπούρης, παραφλός». Κανείς άλλος χαρακτήρας στην Ιλιάδα δεν περιγράφεται τόσο λεπτομερώς ως προς το παρουσιαστικό του (στίχοι 217-219), αν και υπάρχουν ορισμένα παράλληλα στην Οδύσσεια.⁵ Η άσχημη εμφάνισή του επιτεινόταν με την κακή του ψυχή (Postlethwaite 1988, 125).

Η περιγραφή της προσωπικότητάς του είναι, επίσης, αρνητική: στόμα απύλωτο, ξεδιάντροπος, νους ασύστολος, φλύαρος (Postlethwaite 1988, 125), καβγάδιζε με ανωτέρους. Ήταν ο τύπος που έκανε τους Αργείους να γελούν με την αυθάδειά του.⁶ Αρκετοί μελετητές τον θεωρούν ως μια κωμική φιγούρα (Thalmann, 1988). Μέσα στο στρατόπεδο των Ελλήνων ήταν παρασιτικό στοιχείο, ένας δειλός που μόνο έβριζε, φιλονικούσε και προκαλούσε συνεχώς με την αυθάδη συμπεριφορά του. Ο Αχιλλέας, ο πιο σπουδαίος ήρωας, τον μισούσε, ενώ ο Οδυσσέας τον μισούσε ακόμη περισσότερο, αφού φιλονικούσε συχνά μαζί του. Στο συγκεκριμένο περιστατικό, ο Οδυσσέας αγανακτεί ακούγοντας τον Θερσίτη να βρίζει τον Αγαμέμνονα και να παρακινεί τον στρατό σε ανταρσία, γι' αυτό και τον επιπλήττει αυστηρά με τα λόγια και τον κτυπά δυνατά με το σκήπτρο του.

Πέρα από τη μυθολογική⁷ και φιλολογική θεώρηση αρκετοί σύγχρονοι μελετητές κι αναγνώστες της Ιλιάδας αναγνωρίζουν στο πρόσωπο του Θερσίτη έναν λαϊκό πολεμιστή που

⁴ Αρκετοί ιλιαδικοί ήρωες αποκαλούνται ωραίοι εξωτερικά με διάφορα επίθετα. Ο Θερσίτης αποκλίνει αυτής της κανονικότητας.

⁵ Για παράδειγμα στις ραψωδίες ν, 397-403, 430-433, τ 244-246, ψ 157-162.

⁶ Ο Θερσίτης πάντοτε λέει κάτι που θεωρεί ότι θα προκαλέσει γέλιο στους Αργείους (215: *γελοίων*). Η ασχήμια του και ο αντιηρωικός ρεαλισμός του, όπως περιγράφεται το παρουσιαστικό του, παραπέμπουν σε μια κωμική φιγούρα (Whitman 1964, 46-48). Στο επεισόδιο αυτό υπάρχουν, επομένως, στοιχεία κωμωδίας, ενώ, όπως έχει επισημάνει ο Αριστοτέλης (*Ποιητική* 1448b34-1449a2) υπάρχουν στην Ιλιάδα πολλά στοιχεία τραγωδίας (για παράδειγμα, η αριστεία και ο θάνατος του Πατρόκλου με τη σαφή τραγική πορεία «ύβρις, άτη, νέμεσις, τίσις» στη ραψωδία Π).

⁷ Κατά μία παράδοση, ο Θερσίτης πήρε μέρος στο κυνήγι του Καλυδώνιου Κάπρου, αλλά όταν αντίκρισε το θηρίο, εγκατέλειψε το κυνήγι για να σωθεί. Σύμφωνα με τα Κύκλια Έπη, ο Θερσίτης σκοτώθηκε από τον Αχιλλέα με αφορμή το ακόλουθο περιστατικό: Προς το τέλος του Τρωικού Πολέμου ο Αχιλλέας βρέθηκε αντιμέτωπος με την Πενθεσίλεια, βασίλισσα των Αμαζόνων, που πολεμούσε με το μέρος των Τρώων φορώντας πολεμική μάσκα. Ο Αχιλλέας κατόρθωσε να την τραυματίσει θανάσιμα, οπότε πήγε κοντά της και, όταν έβγαλε τη μάσκα της, συγκινήθηκε. Η ομορφιά της Πενθεσίλειας τον γέμισε μελαγχολία και όσοι ήταν παρόντες αντιλήφθηκαν ότι ο Αχιλλέας είχε ερωτευθεί τη γυναίκα που σε λίγο θα πέθαινε. Αλλά ο Θερσίτης, ακόμα και την τραγική αυτή ώρα, αισθάνθηκε την ανάγκη να περιγελάσει τον Αχιλλέα, έμπηξε μάλιστα και το κοντάρι του μέσα στο μάτι της Πενθεσίλειας. Τότε ο ήρωας, οργισμένος, σηκώθηκε και τον σκότωσε με γροθιές. Για τον λόγο αυτό, ο Αχιλλέας αναγκάστηκε μετά να ταξιδέψει στη Λέσβο, όπου θυσίασε στον Απόλλωνα, στην Αρτέμιδα και στη Λητώ προκειμένου να εξαγισθεί από το μίσημα του φόνου. Ο Διομήδης είχε οργισθεί πολύ με τον Αχιλλέα, καθώς ο

εκφράζει τους απλούς μαχητές του στρατοπέδου των Αχαιών. Είναι αυτός, που παρά τις αδυναμίες του, τολμά κι αμφισβητεί το κύρος και την αυθεντία των αριστοκρατών. Σύμφωνα με τους Ferguson (1973, 11) και Balot (2001, 66-67) ο Θερσίτης είναι ουσιαστικά μια δημοκρατική φωνή, έξω από το ομηρικό συγκείμενο. Το τίμημα βαρύ: λαιδορείται και ξυλοφορτώνεται. Είναι μια πολιτικής σημασίας σκηνή, όπως άλλες στην Ιλιάδα (Thalmann 1988, 6)

Ο Θερσίτης οδηγεί στην κατανόηση μέρους της λαϊκής τάξης, ενώ ο Οδυσσέας εκπροσωπεί την αριστοκρατία. Ο Θερσίτης, όμως, δεν μπορεί να ιδωθεί ως ένας τυπικός κοινός στρατιώτης (Thalmann 1988, 17). Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ο Θερσίτης είναι εκπρόσωπος του λαού, ενώ υπάρχουν και απόψεις για το ότι κατάγεται από αριστοκρατική γενιά (Marks 2005, 5-17).

Ο Οδυσσέας

Ο ποιητής στη Β ραψωδία αποκαλύπτει πολλά από τα χαρακτηριστικά του ιλιαδικού Οδυσσέα. Όταν ο Αγαμέμνωνας, θέλοντας να δοκιμάσει το φρόνημα των στρατιωτών, τους είπε να επιστρέψουν στην πατρίδα τους, οι Αχαιοί αμέσως ξεχύθηκαν ζητωκραυγάζοντας προς τα καράβια τους, για να αποπλεύσουν το συντομότερο δυνατόν. Η Ήρα έστειλε την Αθηνά να εμποδίσει τους Αχαιούς να φύγουν. Η Αθηνά παρακινεί τον Οδυσσέα να συγκρατήσει τους στρατιώτες. Μιλά πρώτα, με λόγια φιλότιμα, στους αρχηγούς, μετά στους άσημους με σκληρή γλώσσα, και καταφέρνει να τους συγκρατήσει όλους, που συναθροίζονται ξανά στη συνέλευση.⁸ Επομένως, εάν δεν υπήρχε ο Οδυσσέας, που λόγω της ρητορική δεινότητάς του έσωσε την κατάσταση και έπεισε τους Αχαιούς να επιστρέψουν στην αγορά, πιθανόν να τερματιζόταν άδοξα και άσημα η τρωική εκστρατεία (Stuurman, 174).

Ο γιος του Λαέρτη επιτυγχάνει τη σιωπή, την υπακοή και την επαναφορά στη συνέλευση. Μόνο ένας δεν ανταποκρίνεται στη σιωπηλή υπακοή, ο Θερσίτης. Ο Οδυσσέας και στο επεισόδιο με τον Θερσίτη είναι αυτός που σώζει την κατάσταση, αναδεικνύοντας και πάλι την ηγετική του φυσιογνωμία και τη σημασία που έχει για την ανύψωση του ηθικού των Αχαιών και γενικότερα για την επιτυχία του Τρωικού πολέμου. Επιτυγχάνει να τερματίσει την απειθαρχία στο στράτευμα και με τον αυστηρό του λόγο προς τον Θερσίτη, αλλά και κτυπώντας τον με το

Θερσίτης ήταν συγγενής του (ο Διομήδης ήταν εγγονός του Οινέα), παρότι είχε ανατρέψει τον σφετερισμό του θρόνου της Καλυδώνας.

⁸ Είναι πολύ σημαντικό ως προς την πολιτική χροιά και του επεισοδίου, αργότερα, με τον Θερσίτη το ότι ο Οδυσσέας στον τρόπο αντιμετώπισης αυτών που επιδιώκει να εμψυχώσει και να μεταπείσει, διαχωρίζει σύμφωνα με τις κοινωνικές τάξεις (Thalmann 1988, 10).

σκήπτρο.⁹ Οι Αχαιοί, μιλώντας μεταξύ τους, κολακεύουν τον Οδυσσέα, που κατόρθωσε να επαναφέρει τον αχρείο σε τάξη (Johnston 1988, 74).

Στον λόγο του (285-331) απευθύνθηκε στον Αγαμέμνονα τονίζοντας ότι οι Αχαιοί δεν εκπληρώνουν την υπόσχεσή που του έδωσαν πως δεν θα επιστρέψει κανείς πίσω πριν να κυριεύσει την Τροία. Επιπρόσθετα, με τη στάση τους τον ντροπιάζουν, αφού κλαίει σαν παιδάκια ή χήρες για να γυρίσουν στα σπίτια τους. Ο Οδυσσέας κατανοεί τη νοσταλγία για γυρισμό των Αχαιών που για εννέα ολόκληρα χρόνια βρίσκονται στην Τροία και γι' αυτό δεν τους κατηγορεί. Μάλιστα, αναφέρει ότι ακόμη και ένα μήνα να μείνει κανείς μακριά από τη γυναίκα του στεναχωριέται και αγανακτεί. Είναι όμως ντροπή μετά από τόσα χρόνια να επιστρέψουν με άδεια χέρια. Αυτά τα λόγια έχουν αντίκτυπο στο φιλότιμο των Αχαιών. Συστήνει υπομονή και κουράγιο, θυμίζοντας τη μαντεία του Κάλχαντα ότι τον δέκατο χρόνο θα κυριευθεί η Τροία. Γι' αυτό πρέπει όλοι να μείνουν εδώ, να αγωνιστούν, μέχρι να πέσει η πόλη του Πριάμου.

Ο Οδυσσέας με την επιχειρηματολογία του υπέρ της παραμονής τους στην Τροία κατορθώνει την αποκατάσταση του ηθικού του στρατεύματος. Ο Οδυσσέας, επομένως, έχει καθοριστικό ρόλο στο όλο επεισόδιο λειτουργώντας ως καταλύτης για την αποκατάσταση της τάξης, για την ανύψωση του ηθικού των στρατιωτών και για τη συνέχιση του πολέμου.

Χαρακτηρισμοί Αχιλλέα και Θερσίτη για τον Αγαμέμνονα

Ο θρασύς Θερσίτης αντιμετωπίζεται από τον Οδυσσέα βίαια. Εισπράττει πρώτα άγριες απειλές, μετά κτύπημα στην πλάτη που του προκάλεσε αιμορραγία. Το περίεργο είναι ότι κανείς, ούτε ο Οδυσσέας ούτε κάποιος άλλος αρχηγός, ούτε οι στρατιώτες, δεν προσέχει ότι το υβρεολόγιο του Θερσίτη για τον Αγαμέμνονα είναι σχεδόν πανομοιότυπο μ' αυτό που έχει εκτοξεύσει στην πρώτη ραψωδία ο Αχιλλέας.¹⁰ Συγκεκριμένα, στους στίχους 148-171 της ραψωδίας Α, ο Αχιλλέας, σε μια έκρηξη θυμού λόγω του αυταρχικού και αλαζονικού τρόπου με τον οποίο του μίλησε ο Αγαμέμνονας, αποκαλεί τον αρχιστράτηγο αδιάντροπο, καιροσκόπο, αναιδή, σκυλομούρη. Οι χαρακτηρισμοί αυτοί είναι χειρότεροι από τις ύβρεις του Θερσίτη.

Όπως ο Θερσίτης, έτσι και ο Αχιλλέας τονίζει ότι ο Αγαμέμνονας παίρνει το μεγαλύτερο δώρο στη μοιρασιά από τα λάφυρα. Τονίζει ότι πολεμάει για την τιμή του Μενέλαου και του

⁹ Το σκήπτρο είναι σύμβολο βασιλικής εξουσίας και ο Οδυσσέας φανερώνει αυτήν την εξουσία στην πράξη με τη συγκεκριμένη χρήση του σκήπτρου (Griffin 1980, 9-10). Αποκαθιστά με αυτό την τάξη και την πειθαρχία με το να κτυπήσει τον θρασύτατο Θερσίτη, ενώ αργότερα κρατώντας το καθιστά τον λόγο του ανώτερο, ηθικότερο και πειστικότερο.

¹⁰ Για μια ολοκληρωμένη ανάλυση των λεκτικών και νοηματικών ομοιοτήτων των λόγων του Θερσίτη και του Αχιλλέα κατά του Αγαμέμνονα, βλ. Postlethwaite 1988, 127-135.

αδελφού του, που δείχνει τόση αχαριστία απέναντί του. Ο Αχιλλέας βαριά χολωμένος δηλώνει πως προτιμάει να γυρίσει στην πατρίδα του παρά να πολεμάει στην Τροία, για να μαζεύει πλούτη για τον Αγαμέμνονα και να παραγκωνίζεται και να περιφρονείται από τους Ατρείδες. Και ο Αχιλλέας και ο Θερσίτης τονίζουν την απληστία του αρχιστράτηγου (Stuurman 2004, 175).

Είναι φανερό ότι πολλές από τις κατηγορίες εναντίον του Αγαμέμνονα που είχε εκστομίσει ο Αχιλλέας αναφέρει και ο Θερσίτης. Ο Αχιλλέας, όμως, δεν αντιμετωπίζεται απαξιωτικά από το υπόλοιπο στράτευμα ούτε κανείς τον βάζει με τη βία στη θέση του. Η διαφορά έγκειται στο ότι ο Αχιλλέας είναι αρχηγός και μάλιστα όχι οποιοσδήποτε, αλλά αυτός σήκωσε στους ώμους του το μεγαλύτερο βάρος του πολέμου. Επιπρόσθετα, είχε αφορμή να ξεσπάσει με τέτοια λόγια λόγω της παράλογης απαίτησης του Αγαμέμνονα να του χορηγηθεί η Βρισηίδα ως ισάξιο γέρας στη θέση της Χρυσήδας. Αντίθετα, ο Θερσίτης δεν είχε κανένα δικαίωμα να αντιδράσει με τέτοιο τρόπο απέναντι στον αρχιστράτηγο, ενώ ήταν μια από τις πολλές φορές που επέδειξε αυθάδη και αναιδή συμπεριφορά.¹¹

¹¹ Κατά τους Finley 1978, 106-108 και Thalmann 1988, 19-20, ο Θερσίτης είναι το κωμικό παράλληλο του Αχιλλέα. Ο Αχιλλέας, όταν αναφέρεται σε επιτεύγματα στη μάχη, αντιμετωπίζεται σοβαρά. Αντίθετα, όταν στον στίχο Β 231 ο Θερσίτης υποστηρίζει κι αυτός περίπου το ίδιο, αντιμετωπίζεται με ειρωνικό τρόπο. Η αντίθεσή τους προχωρεί περαιτέρω. Και οι δύο προκαλούν τον αρχιστράτηγο, αλλά αντιμετωπίζονται με εντελώς διαφορετικό τρόπο. Επίσης υπάρχει διαφορά στο λεξιλόγιο που χρησιμοποιούν κατηγορώντας τον Αγαμέμνονα, γεγονός που δηλοί τη διάκριση λαϊκής και αριστοκρατικής γλώσσας. Εδώ ενυπάρχει και η πολιτική βαρύτητα της σκηνής σε σχέση με την κοινωνική θέση του λαού και της αριστοκρατίας.

B. ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Πορεία διδασκαλίας – δειγματικές ερωτήσεις

1. Σε ποιον τόπο και χρόνο εξελίσσεται αυτή η σκηνή;
2. Ο Όμηρος δεν χρησιμοποιεί τυχαία τα ονόματα των ηρώων. Τι σημαίνει και τι δηλώνει το όνομα του Θερσίτη;
3. Ποια είναι η σημασία του περιστατικού με τον Θερσίτη στα πλαίσια της Ιλιάδας;
4. Να σχολιάσετε και να κρίνετε τη στάση του Θερσίτη απέναντι στον Αγαμέμνονα.
5. Θεωρείτε ότι τα λόγια του Θερσίτη σχετικά με τον Αγαμέμνονα ανταποκρίνονται ή όχι στην πραγματικότητα;
6. Να χαρακτηρίσετε τον Θερσίτη με βάση τις πληροφορίες που μας δίνει ο ποιητής και με βάση την αντίδραση του Οδυσσέα.
7. Πώς αντέδρασαν οι Αχαιοί στα λόγια του Θερσίτη και πώς μετά από την απάντηση του Οδυσσέα;
8. Μελετήστε το επεισόδιο με τον Θερσίτη. Ποιος είναι ο ρόλος του Οδυσσέα; Να αναφέρετε στοιχεία του Ιλιαδικού Οδυσσέα που εντοπίζονται σε αυτούς τους στίχους.
9. Ο Οδυσσέας όχι μόνο μιλά με αυστηρά λόγια στον Θερσίτη, αλλά τον κτυπά και με το σκήπτρο του. Γιατί το κάνει αυτό;
10. Πιστεύετε ότι ο Οδυσσέας θα μπορούσε να αντιμετωπίσει διαφορετικά την κατάσταση με τον Θερσίτη; Θεωρείτε υπερβολική την αντίδρασή του; Ναι ή όχι, και γιατί;
11. Να σχολιάσετε τους στίχους 269-277. Γιατί οι στρατιώτες επικροτούν την αντίδραση του Οδυσσέα;
12. Ο Οδυσσέας μετά την αποκατάσταση της τάξης αναπερνάει το ηθικό των στρατιωτών. Να μελετήσετε τον λόγο του (285-332) και να αναφέρετε από ποια μέρη αποτελείται και ποια είναι τα επιχειρήματα που επιστρατεύει ο Οδυσσέας, για να πείσει τους Αχαιούς να παραμείνουν στην Τροία.
13. Να συγκρίνετε την αντίδραση και τους χαρακτηρισμούς του Θερσίτη για τον Αγαμέμνονα με την αντίστοιχη του Αχιλλέα στη ραψωδία Α, 148-171.

14. Σε συνεργασία με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας σας να κάνετε δραματοποίηση του επεισοδίου με τον Θερσίτη.

15. Επεισόδιο με τον Θερσίτη: Αφήστε τη φαντασία σας ελεύθερη και δημιουργήστε! Μπορείτε να ζωγραφίσετε όποια σκηνή θέλετε (π.χ. τον Θερσίτη να μιλά ή τον Οδυσσέα να κτυπά τον Θερσίτη) ή να γράψετε μια ιστορία για το τι έκανε στη συνέχεια ο Θερσίτης (ο Όμηρος δεν μας τον αναφέρει καμιά φορά μετά στο έπος) ή να γράψετε ένα ποίημα (με κωμική χροιά) για τον Θερσίτη ή τον Οδυσσέα ή οτιδήποτε δημιουργικό σκεφτείτε.

Βιβλιογραφία

Allen, T. W - D. B. Munro (eds). 1954³ . *Homeri Opera: Iliadis I–XII*. Oxford

Balot R. K. 2001. *Greed and Injustice in Classical Athens*. Princeton

Burgess J. 2001. *The Tradition of the Trojan War in Homer and the Epic Cycle*. Baltimore

Cairns D. L. 1992. «Thersites: A Study in Comic Shame by Eddie R. Lowry, Jr.» *The Classical Review* 42 (2), 428-429

Griffin J. 1980. *Homer on Life and Death*. Oxford

Ferguson J. 1973. *Utopias of the Classical World*. London

Finley M. I. 1978. *The World of Odysseus*. New York

Higbie C. 1995. *Heroes' Names, Homeric Identities*. New York

Johnston Ian C. 1988. *The Ironies of War: An Introduction to Homer's Iliad*. New York

Kirk G. 1985. *The Iliad: A Commentary. Volume I*. Cambridge

Lowry E. R. Jr. 1991. *Thersites: A Study in Comic Shame*. New York

Marks J. 2005. «The Ongoing Neikos: Thersites, Odysseus, and Achilles», *American Journal Of Philology* 126, 1-31

Martin R. P. 1989. *The Language of Heroes: Speech and Performance in the Iliad*. Ithaca

Mueller, M. 2009. *The Iliad*. London

- Postlethwaite N. 1988. «Thersites in the 'Iliad'». *Greece & Rome* 35 (2), 123-136
- _____. 2000. *Homer's Iliad: a commentary on the translation of Richmond Lattimore*. Exeter
- Rose P. 1988. “The Plural Voices of Thersites.” *Arethusa* 21, 5-25
- Rutherford, R.B. 1996. *Homer*. Oxford
- Silk, M. 2004. *The Iliad*. Cambridge
- Simms R. C. 2005. «The Missing Bones of Thersites: A Note on Iliad 2.212–19». *American Journal of Philology* 126, 33–40
- Stuurman S. 2004. «The Voice of Thersites: Reflections on the Origins of the Idea of Equality». *Journal of the History of Ideas*, 171-189
- Thalman W. 1988. “Thersites: Comedy, Scapegoats, and Heroic Ideology in the Iliad.” *Transactions of the American Philological Association* 118, 1–28
- Whitman C. H. 1964. *Aristophanes and the Comic Hero*. Cambridge
- Willcock, M.M. 1976. *A companion to the Iliad*. Chicago and London